

## **РЕЦЕНЗИЯ**

**от д-р Магдалена Борисова Елчинова, професор в Нов български университет**

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен '**доктор**'  
в област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки  
професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата  
докторска програма „Социална антропология“ в ПУ „П. Хилендарски“

**Автор:** Мария Радославова Славчева

**Тема:** „Невиждащото тяло – граници и визуални дискурси“

**Научен ръководител:** доц. д-р Меглена Златкова, ПУ „П. Хилендарски“

### **1. Общо описание на представените материали**

Със заповед № Р33-5943 от 31.10.2019 г. на Ректора на Пловдивския университет „П. Хилендарски“ (ПУ) съм определена за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема „Невиждащото тяло – граници и визуални дискурси“ за придобиване на образователната и научна степен ‘доктор’ в област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата, докторска програма „Социална антропология“. Автор на дисертационния труд е Мария Радославова Славчева – докторант(ка) в редовна форма на обучение към катедра „Етнология“ с научен ръководител доц. д-р Меглена Златкова от Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“.

Представеният от Мария Славчева комплект материали на хартиен носител е в съответствие с Чл.36 (1) от Правилника за развитие на академичния състав на ПУ, включва следните документи:

- молба до Ректора на ПУ за разкриване на процедурата за защита на дисертационен труд;
- автобиография в европейски формат;
- нотариално заверено копие от диплома за висше образование (ОКС ‘магистър’)
- заповед за записване в докторантура;
- заповед за провеждане на изпит от индивидуалния план и съответен протокол за издържан изпит по специалността;
- протоколи от заседания на катедрения съвет, свързани с предварително обсъждане на дисертационния труд и с откриване на процедура за публична защита;
- дисертационен труд;

- автореферат;
- списък на научните публикации по темата на дисертацията;
- копия на научните публикации;
- декларация за оригиналност и достоверност на приложените документи;
- справка за спазване на минималните държавни изисквания и специфичните изисквания на съответния факултет.

Липсва списък на забелязани цитирания.

Докторантът е приложил 4 броя публикации по темата на дисертацията, като едната е колективна публикация с трима автори.

Приложените документи отговарят на ЗРАСРБ и на изискванията на Философско-историческия факултет на Пловдивския университет.

## **2. Кратки биографични данни за докторанта**

Мария Славчева придобива ОКС „бакалавър“ с квалификация Етнолог през 2013 г. в ПУ. Пак там през 2014 г. получава магистърска степен с квалификация Етнолог. В периода 2015-2019 г. е редовен докторант по социална антропология в ПУ, като получава две удължения на редовния срок на обучението. В това си качество води часове по визуална антропология. Учасствала е в поредица от теренни изследвания и проекти, включително и в качеството на координатор и ръководител. Повечето от тези проекти към Сдружение „Асоциация за култура, етнология и антропология „Медиатор“, Пловдив са пряко насочени към работа с хора със зрителни проблеми. Учасствала е с доклади в редица национални и международни научни форуми. Автор е на 3 и съавтор на 1 научни статии в областта на социалната антропология. През април 2019 г. се квалифицира като инструктор по ориентиране и мобилност в Центъра за професионално обучение към Национален център за рехабилитация на слепи – Пловдив.

## **3. Актуалност на тематиката и целесъобразност на поставените цели и задачи**

Дисертационният труд на М. Славчева е по проблем, който е напълно неразработван в българската антропология и е малко разработван в международен мащаб. В това отношение работата е иновативна и трасира път към нови изследвания с такава насоченост. Какви са социалните рецепции и културните репрезентации на слепотата, на болестта, а чрез нея и на здравето и болното тяло (разбирани също и като нормалното и отклоняващото се от нормата тяло) са въпроси много рядко дискутирани в науките за културата у нас. Болестта, здравето, културните интерпретации на телесността са предмет на няколко фолклористични изследвания, но за пръв път тук се обсъжда социалната значимост и възприемане на слепотата в антропологичен ракурс. Фокусът е върху това как и какви социални механизми се задействат за „нормализация“, кодификация и обучение, за да могат зрително затруднените хора да се

справят успешно в света на зрящите. Заслужава внимание интердисциплинарната насоченост на изследването. Фокусирайки се върху дискурсите за невидящите „тела“, въпреки доминиращо антропологическата си перспектива, то се допира и до области като медицината, правото, педагогиката, архитектурата, литературата, технологиите, които участват при формирането на тези дискурси. В методологически план авторката има амбицията да съчетае методи на дискурсия анализ, визуалната антропология, сензорната антропология и антропологията на града.

Като отдавам дължимото на изследователската значимост на труда, искам да подчертая, че най-голямата му стойност произтича от неговата социална значимост и евентуална приложимост в посока на подобряване на социалното положение и начин на живот, възприемането и отношението към хората със зрителни и други физически или психически затруднения, които поне у нас са сред най-маргинализираните и поради това често и дискриминирани (съзнателно или несъзнателно) членове на обществото.

### **3. Познаване на проблема**

Не познавам добре предметната област на тази работа, затова не мога да преценя доколко докторантката е запозната изчерпателно с така или иначе оскъдните изследвания в социалните науки върху хората със зрителни затруднения. В началото на работата си М. Славчева цитира едно фолклористично изследване върху слепите просяци-певци в славянските култури, което по-нататък не намира място в работата ѝ. Споменати са още няколко наши и предимно международни изследвания на социолози и антрополози, на които се позовава и по-нататък в текста. Значително по-систематично познание демонстрира върху методите на анализ, застъпени в дисертацията, на първо място на дискурсия анализ. Особено задълбочено познание показва Мария Славчева върху теорията на дискурсия анализ на М. Фуко, на която е посветена голямата част от първа глава и върху която докторантката развива и собствения си изследователски подход. Изброени са и други водещи световни имена и изследвания в полето на дискурсия анализ, те обаче не са използвани реално в изложението по-нататък. Заслужава да се отбележи и познаването на водещи публикации в областта на сензорната антропология – една сравнително нова специализация в антропологията, която у нас е много малко застъпена. Всъщност именно антрополозите в Пловдивския университет са сред пионерите в тази специализация в България и Мария Славчева като активен представител на пловдивската школа демонстрира умения да прилага успешно методите на сензорната антропология в своята работа.

### **5. Методика на изследването**

Както вече отбелязах, методологически изследването на Мария Славчева плътно следва концепцията на Фуко за дискурсия анализ. Изложението я представя като един от добрите познавачи на тази концепция у нас, макар че пренебрегването на по-новите развития и приложения на дискурсия анализ при други автори я лишава от една перспективна според мене линия на сравнение с процеси и теми, проявяващи се в типове дискурси, близки до тези, които са обект на нейното изследване (например предубежденията в дискурса и др.). В работата си докторантката дава заявка и за интердисциплинарност на своето изследване, породена от комплексната природа на разглежданото от нея явление – социалните конструи за слепотата и слепите хора, които, както авторката отбелязва, се формират под влиянието на медицински, юридически, педагогически и пр. дискурси. В текста се заявява, че методът на дискурсия анализ ще бъде съчетан с методи на сензорната и визуалната антропология, антропологията на тялото и др. Бих казала, че в широтата, в която е заявена, тази интердисциплинарност остава повече на думи, отколкото да е практически постигната, може би защото е прекалено максималистка за рамките на един пръв дисертационен труд по избраната проблематика. Безспорно

е обаче, че съчетаването на дискурсен анализ с похватите на сензорната антропология е не само иновативно, но и работещо при постигането на целите и задачите на изследването. Що се отнася до методите на теренната работа, заложената в основата на разглежданото изследване, те са недостатъчно коментирани на различни места в текста. По-систематичното им извеждане още в началото на дисертацията би улеснило и задълбочило разбирането на предложените анализи.

## **6. Характеристика и оценка на дисертационния труд**

Дисертационният труд на Мария Славчева „Невиждащото тяло – граници и визуални дискурси“ се състои от увод, три глави, заключение, списък на цитираната литература и приложение с няколко снимки, с общ обем от 166 страници.

В увода докторантката излага целта и основните изследователски задачи на своята работа, свързани с изследването на начините на конструиране на „невиждащото тяло“ (понятие, което в самото начало не е обяснено) от визуални дискурси, инструментализирани през границите между видимо и невидимо – физически и културни (с. 5). Отделено е внимание на избраната методология на дискурсия анализ, в контекста на която – по-точно на концепцията на М. Фуко за дискурса – са дефинирани и основните термини, използвани по-нататък. Въз основа на тази методология докторантката дефинира и въведените от самата нея основополагащи понятия – граница (много бегло дефинирана) и визуален дискурс (основен инструмент на анализа в работата). Визуалните дискурси се дефинират като „онези изказвания, които са подкрепени с образ и могат да бъдат възприети като значещи за конкретната тема на дискурсивното поле“ (с. 7). По-нататък авторката дефинира разликите между „незрящо“ и „невиждащо тяло“, доколкото нея я интересува как чрез актовете на говорене се създават и популяризират дискурси, чрез които „незрящите тела“ се „превръщат“ в невиждащи.

В увода е представен и сбит преглед на релевантната литература от различни сфери на антропологията и извън нея. По-нататък докторантката се спира върху описанието на теренната работа, която е осъществила, фокусирайки се главно на спецификата на работата с хора със зрителни затруднения. В тази кратка част е концентриран уникален опит и експертиза, на който смятам, че е трябвало да се отдели повече внимание, не само в увода, но и в останалата част от дисертационния труд, защото този опит би бил полезен на други изследователи, както и по-широко за преосмисляне и детайлизиране на принципите на антропологическата теренна работа.

Първа глава „Дискурси на невиждащото тяло“ (38 страници) задълбочава в методологическата перспектива на изследването, по-специално върху дискурсия анализ, като авторката последователно прилага общите принципи на анализа от теорията на Фуко върху изб-

раната от нея предметна област. Именно тук проличават задълбочените й познания на трудовете на Фуко, посветени на дискурса. Стъпка по стъпка М. Славчева приспособява специфичната терминология на Фуко, засягаща структурата и същността на дискурса върху избраните от нея като фокус на изследването дискурси на/ за невиждащото тяло. Следването на Фуко е толкова плътно, че на моменти представянето в такива детайли на неговите анализи натежава и като че ли измества фокуса от заявената изследователска цел, доколкото представянето на дискурсите на невиждащото тяло започва да звучи като проста илюстрация на терминологията и аналитичните конструкции на М. Фуко. С разгръщането на главата на преден план излиза дефинирането на основните за изследователката визуални дискурси. Тук става ясно, че това са дискурси, които съдържат визуални обекти като карти, снимки, схеми и под., или които съдържат описания на „нещо, което може да се види“ (с. 42). По-нататък авторката обвързва визуалните дискурси с визуалната антропология, като обстойно се спира на интерпретациите на фотографски изображения и на особеностите на свързаните с тези интерпретации дискурси. Важно място в тази теоретична глава е посветено на пространството с фокус върху моделирането на градското пространство и препятствията, които то поставя пред невиждащите тела. В тази връзка е дискутиран и проблемът за тялото, връзката му с мястото (не само чисто пространствено, но и социално) и видимостта, т.е. публичността на тялото.

Без да навлизам в повече подробности, ще обобщя, че тази глава предлага добре разработена теоретична рамка на изследването, с детайлно описана технология на дискурсия анализ, който предстои да се приложи върху конкретни примери, и с особен акцент върху детайлното въвеждане на специфичните термини, свързани с този анализ. Главата въвежда и в основните за конкретното изследване термини, които на този етап са само общо формулирани, но създават у четящия едно очакване на следващия етап да бъдат дискутирани и доизяснени върху конкретен материал.

Въпреки че тази глава е добре структурирана, ще отбележа, че тя внася и една двусмисленост в дефинирането на основни за текста понятия, която се запазва до края на работата, значително затруднява разбирането и създава усещането за непоследователност и дори незавършеност на анализа. Едното двусмислено дефинирано понятие е „дискурси на невиждащото тяло“. На английски език по един и същи начин се изразяват две значения, които на български език обаче имат различна формулировка – дискурси на невиждащото тяло (генерирани и популяризирани сред самите хора със зрителни увреждания) и дискурси за невиждащото тяло (идващи отвън, но не в по-малка степен категоризиращи и интерпретиращи незрящите хора). Последните дискурси са доминиращи, те са източника на категоризация и оценка, които се налагат в публичното пространство, те влияят решаващо и върху самото моделиране на това

пространство с оглед на превръщането му в по-безопасно и удобно за незрящите, а в крайна сметка се интериоризират в някаква степен и от самите „незрящи тела“, в конструирането им на разбиране и идентичност на самите себе си. За всичко това докторантката си дава сметка, дори на моменти коментира някои от споменатите аспекти. Използването на един и същ термин за обозначаване на две различни неща, с непрекъснато и необозначено преливане от единия тип дискурс към другия обаче създава усещане за непоследователност и дори несвързаност на анализа. Ясното извеждане на връзките и зависимостите между двата типа дискурс, като се прецизира обозначаването им, би допринесло много за подсилване както на теоретичната основа на изследването, така и на последващия анализ. С оглед на изложението в следващите глави ще кажа, че някои от тези взаимозависимости са изведени, по-точно намекнати, но те не са ясно артикулирани и обяснени, а са оставени по-скоро на интуитивното ориентиране на читателя.

Още по-объркващ поне за мене е проблемът с твърде широкото и изплъзващо се дефиниране на визуален дискурс. Дискурсът е преди всичко говорене, интерпретация, отправяне на послания, разбиране. Извън всекидневните дискурси, в аналитичен план дискурсът се свързва най-често със значимите социални начини на говорене по определени теми, които генерират влиятелни послания и формулировки, повлияват споделени познавателни модели, налагат категоризации, които са широко споделяни и за определен период от време задават модели на мислене и действие и т.н. Разбира се, в конструирането на тези послания могат да участват знаци от различен характер, в това число и визуални, без това да дава основание самият дискурс да се нарече визуален. Визуалните елементи в този смисъл по-скоро са елементи от контекста, който пък е основен структурен компонент на дискурса и трябва задължително да се включва в неговия анализ, но не задава качествените му характеристики. (С риск да греша, защото отдавна съм се отдалечила от проблематиката на дискурсия анализ, видовете дискурс се обособяват по-скоро въз основа на водещата тема/ теми). Има и дискурси, които могат да са предимно визуални по характер, където посланието се предава и интерпретира предимно с визуални елементи, дори говоренето напълно да отсъства – един фоторазказ например, или дори отделна фотография или картина, един филм или телевизионен репортаж, в който най-важното послание и внушаваното значение са предадени не чрез думите, а чрез образите. За да говорим за социално значими и формиращи дискурси обаче обикновено една картина, или снимка, или филм не са достатъчни, посланието се предава, мултиплицира, повтаря и затвърждава чрез поредица от такива визуални, а и от невизуални форми. Според дефиницията на Мария Славчева обаче излиза, че всяка снимка или друго изображение формира дискурса, което най-малкото изисква усилие това да се демонстрира и докаже. И още, пак според тази

дефиниция дори и словесни описания на „нещо, което може да се види“, са визуален дискурс. Това, от една страна, повдига въпроса, въпреки обстоятелствата по Фуко, какво докторката разбира под дискурс изобщо. От друга страна, отново неимоверно много разширява обхвата на понятието визуален дискурс и поставя под съмнение необходимостта от такова широко и неясно по обхват понятие. В този ред на мисли дори словесни изказвания, които описват образи и картини могат да се дефинират по същия начин и в следващата глава авторката посвещава много време на анализ именно на такъв вид текст/ дискурс. Това би означавало, че голяма част от художествената литература и изобщо образното говорене поражда визуални дискурси (не случайно художествените похвати в литературата се наричат художествена образност). И отново излиза въпросът каква е познавателната стойност на така широко дефинирания визуален дискурс. Накратко, за мене това понятие не е ясно дефинирано в текста и това в най-лошия случай компроментира стойността на цялостния анализ, базиран върху това понятие, а в най-добрия – затруднява разбирането на текста на дисертацията.

Във втора глава „Страната на слепите“ авторката преминава върху конкретно приложение на методологията на дискурсия анализ, но доста изненадващо не върху пример от теренната си работа, а върху литературен текст (едноименния разказ на Х. Уелс), макар и срещнат в контекста на теренното ѝ изследване – на страниците на сп. „Зари“. Трябва да признаем, че анализът, който тя предлага е блестящ и развит в посоката на такава интерпретация на разказа, която демонстрира как зрящите, които олицетворяват „нормата“ и „нормалността“ в био-социален план интерпретират и представят света на „незрящите тела“. Друг е въпросът дали това представлява дискурсен анализ по същество, или нещо друго. Би могло да го приемем за такъв, ако разглеждаме разказа като затворен дискурс или ако го видим като част от поредица изказвания/ текстове на тази тема, изпращащи подобни послания. Последното всъщност М. Славчева го прави, анализирайки и други статии, публикувани в различни периоди от време на страниците на същото списание. За да има последователен анализ обаче е необходимо да се отчетат и променящите се параметри на контекста, които ни показват как и защо в дадени периоди от време в този институционализиран орган (т.е. изразяващ доминиращата във властово отношение гледна точка) се публикуват точно тези текстове, какви други текстове се включват (само засягащи слепотата или и такива с по-обща насоченост), по какъв начин се възприемат и разбират тези текстове от променящите се публики – зрящи и незрящи, и дали и доколко предложените анализ отговаря на начина, по който аудиторията разбира тези разкази и техните послания. Защото е ясно, че макар и разказът „Страната на слепите“ да съдържа образи и интерпретации за слепотата и слепите, които са споделяни от съвременниците и средата на Х. Уелс, самият автор пише текста със съвсем различна цел и послание и

страната на слепите е всъщност утопична алегория на други аспекти на съвременния му социален ред, които нямат общо с физическата слепота. (М. Славчева впрочем коментира разказа доста успешно по линията на понятията утопия, дистопия, хетеротопия). Накратко, едно допълване на главата по посока на това как читателите на списанието интерпретират поместваните там текстове, какво очакват да открият на страниците му, дали изобщо ги интересува какво се публикува и т.н. аспекти на контекста и рецепцията – все информация, получена в процеса на теренната работа, би увеличила стойността на направения анализ. Анализът продължава и с коментар на реално съществували и съществуващи селища, градове или комплекси на слепите в различни части на света, включително и у нас, част от които възникват спонтанно и по необходимост поради внезапни масови прояви на слепота в резултат от епидемични заболявания, а други са механизъм, по който доминиращите дискурси за слепите порождават практически действия, с които се постига едновременно осигуряване на безопасен и удобен начин на живот за незрящите, но и тяхното изолиране и „нормализиране“ спрямо средата на зрящите.

Трета глава „Визуални дискурси на невиждащото тяло“ отново изненадващо поема в съвсем различна посока и най-сетне прави видими някои резултати от теренната работа. Във фокуса са опитът и наблюденията, направени от докторантката в гр. Пловдив в контекста на дейността на местния Национален център за рехабилитация на слепи. Тук докторантката се спира на анализ на два дискурса, свързани с превръщането на „незрящото тяло“ в невиждащо – архитектурния и педагогическия дискурс. Същинско представяне и анализ на архитектурния дискурс всъщност няма. По-скоро се коментират спецификите на градската среда, с която хората със зрителни затруднения са във всекидневен досег, чиито прегради и затруднения трябва да преодолават и чиито особености са превърнали в своеобразни ориентири за по-лесно придвижване. Педагогическият дискурс е значително по-детайлно застъпен, като е обърнато внимание на онези основополагащи елементи в него като белия бастун, брайловата азбука и др., чието усвояване е необходимо условие и гаранция за успешна адаптация към живот без зрение и на успешно трансформиране на „незрящото тяло“ в невиждащо. В тази глава дискурсният анализ не е доминиращ, той е допълнен и на моменти изместен от подходите на сензорната антропология. Тази „среща“ между двата подхода не е непременно плавна и синергична, но затова пък е много въздействаща. Едни от най-силните моменти в целия текст са свързани с теренния опит на докторантката, включващ обучението ѝ като инструктор за придвижване на незрящи, при което тя се поставя сама в ситуацията на незряща, за да може да разбере по-добре възприятията, трудностите, емоциите и сензорния опит на хората, на които помага и които изследва. Описанието на тази част от теренния опит на М. Славчева, която тя

нарича автоетнография, действително спомага много за по-доброто разбиране – не само в семантичен, но и в психологически план, на опита и всекидневието на хората със зрителни затруднения. Разширяването на тази част според мене би повишило познавателната и методологическата стойност на работата. Тук имаме действително проведено продължително включено наблюдение, резултатите от което са важни с оглед на познанието за социалното място и възприемане на незрящите хора у нас. От друга страна се работи много с методите на сензорната антропология и описанието в детайли на този теренен опит би обогатило знанията и уменията на обучаващи се антрополози в нови и перспективни изследователски методи. Вероятно заради тези мои очаквания, за мене тази глава завършва преждевременно и внезапно – липсват дори присъщите за другите две глави кратки обобщения накрая.

### **7. Приноси и значимост на разработката за науката и практиката**

Основните приноси в тази работа са няколко. На първо място е неизследваната у нас проблематика, поне в областта на социалните науки, свързана с възприемането, моделирането, социалното категоризиране на слепотата и хората със зрителни затруднения. Този труд е първото систематично изследване у нас в тази насока и има голяма познавателна стойност. Наред с това идва и социалната значимост на изследвания проблем. Тук имаме рядък пример у нас на социално ангажирана антропология и този пример трябва да бъде оценен по достойнство. На трето място идва методологическата стойност на текста, която за мене не е толкова в систематичното прилагане на дискурсен анализ, колкото в прилагането на методите на сензорната антропология на терен. И накрая ще отбележа приложния/практически потенциал на работата. По време на самото изследване докторантката вече се е ангажирала с безкористна помощ в подкрепа на хората със зрителни затруднения, а чрез проектите, в които участва, и в практическа работа в посока на подобряване на градската среда за тях и повишаване на качеството им на живот. За тази своя ангажираност М. Славчева заслужава уважение.

### **8. Преценка на публикациите по дисертационния труд**

Авторката има 3 публикации по темата на дисертацията и съавторство в една публикация, която също е свързана с дисертацията. Има и поредица от доклади на научни конференции. Като обем, вид и качество публикациите напълно отговарят на изискванията на ЗРАСРБ и на научните стандарти в областта на социалната антропология.

### **9. Лично участие на докторанта(ката)**

От представената дисертация и другите публикации по темата е ясно, че направените теренни наблюдения, анализ, избор на методология, получени резултати и формулирани изводи са изцяло личен принос на докторантката Мария Славчева.

## **10. Автореферат**

Авторефератът отразява пълно и точно съдържанието, насочеността, структурата, основните изводи и приносите на дисертационния труд и е направен според ЗРАСРБ, Правилника за приложението му и правилника, приет от Философско-историческия факултет на Пловдивския университет.

## **11. Критични забележки и препоръки**

В текста по-горе вече формулирах критиките към дисертационния труд. Основните ми забележки са по отношение на не така добрата реализация на иначе отличната изследователска идея. Докторантката не се е справила много добре с ясното дефиниране на термини, които са основни според самата нея в анализа, който прави, не прилага последователно избореният от нея водещ метод на анализ, но най-вече не артикулира добре някои от основните си дефиниции, твърдения и заключения. На доста места работата оставя усещане за двусмисленост и неяснота на изказа, както и за недовършеност, затова би спечелила, ако се положат повече усилия в посока на по-ясна артикулация на това, което се има пред вид, на връзките между отделните глави и между части във втора и трета глава. По-задълбочено заключение, което отчита дали и доколко са постигнати поставените в началото изследователски задачи, също ще повиши качеството на работата. По-плътното присъствие на теренната работа и проблематизиране на повече елементи от нейния процес също би било стъпка към допълване на анализа.

Последната ми забележка е по отношение на оформлението на текста. Той се нуждае от внимателна граматична и стилистична редакция.

## **12. Лични впечатления**

Познавам Мария Славчева косвено като един от активните участници в инициативите на катедра „Етнология“ на Пловдивския университет в последните години. Смятам, че тя успешно допринася за поддържане на положителния имидж на катедрата в академичната сфера и широката публична среда.

## **13. Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати**

Според мене тази работа съдържа много потенциални възможности за бъдещи изследвания, както и за практическо приложение на теоретичните наблюдения в полза на една маргинализирана общност и в посока на оптимизиране на градската среда за хора със специфични потребности.

## **ЗАКЛЮЧЕНИЕ**

Дисертационният труд *съдържа научни и научно-приложни резултати, които представляват оригинален принос в науката* и отговарят на изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и съответния Правилник на ПУ „Паисий Хилендарски“. Представените материали и дисертационни резултати **напълно** съответстват на специфичните изисквания на Философско-историческия факултет, приети във връзка с Правилника на ПУ за приложение на ЗРАСРБ.

Дисертационният труд показва, че докторантката Мария Славчева **притежава** задълбочени теоретични знания и професионални умения по научната специалност социална антропология, като **демонстрира** качества и умения за самостоятелно провеждане на научно изследване.

Поради гореизложеното, давам **положителна оценка** за проведеното изследване, представено от рецензираните по-горе дисертационен труд, автореферат, постигнати резултати и приноси, и **предлагам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен ‘доктор’** на Мария Славчева в област на висше образование: „Социални, стопански и правни науки“, професионално направление „3.1. Социология, антропология и науки за културата“, докторска програма „Социална антропология“.

07.01.2020 г.

Рецензент: .....

.....

(проф. д-р Магдалена Елчинова)